

Додамо, що такий підхід не заперечує та не відкидає питань традиційно родинних стосунків. Учні повинні усвідомлювати, що традиції існують, їх треба поважати, на них треба зважати, але усвідомлено. Учень повинен мати право самостійного вибору моделі своєї поведінки, свого варіанта поєднання традиційності з егалітарністю (тим більше, що вони не спростовують один одного), з огляду на те, що егалітарний тип сім'ї найбільш повно відповідає сучасним умовам існування самого інституту сім'ї.

Висновки. Сьогодні принцип егалітарності включений до провідних принципів організації політичного життя країни, проте ані в суспільну свідомість, ані у свідомість індивідуальну цей принцип усе ще не увійшов, тому саме він (поряд із принципами демократизму, антропоцентризму та гуманізму) у його гендерному аспекті повинен запроваджуватися через систему освіти. Егалітарність (разом із незалежністю мислення, особистою відповідальністю, терпимістю, повагою до законності, прихильністю ідеалам свободи та демократії), що декларована сьогодні на загальнодержавному рівні, повинна увійти до системи загальносоціальних норм та знайти своє відображення в системі освітніх вимог, і тоді освіта як дієвий інструмент соціалізації буде сприяти встановленню гендерного паритету в суспільстві на всіх рівнях його функціонування (від індивідуального до суспільного).

Література

1. Альтернативный отчет о выполнении в Украине Конвенции ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин // ВОО “Женский консорциум Украины”. – К., 2008. – 51 с.
2. Аносов І.П. Антропологізм як чинник гуманізації освіти (теоретико-концептуальні основи) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / І.П. Аносов. – К., 2004. – 46 с.
3. Гендер і етнічність. Україна перед європейським вибором. – К., 2006. – 50 с.
4. Гендерні аспекти державної служби : монографія / М. Пірен, Н. Грицяк, Т. Василевська, О. Іваницька. – К. : Основи, 2002. – 335 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
6. Калабихина І.Е. Краткий понятийный словарь по гендерным исследованиям / И.Е. Калабихина [Электронный ресурс] // Социальный пол: экономическое и демографическое поведение : учеб.-метод. материалы по курсу. – М., 1998. – Режим доступа: <http://www.a-z.ru/women/texts/spolr-e.htm>.
7. Константинова О.А. Гендерный поход к обучению школьников : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / О.А. Константинова. – Саратов, 2005. – 177 с.
8. Мацумото Д. Психология и культура: психологическая энциклопедия [Электронный ресурс] / Д. Мацумото – СПб. : Прайм-Еврознак, 2002. – Режим доступа: <http://shulenina.narod.ru/Polit/Macumoto/Psycult/08.html>.
9. Старовойтова Ж.А. Организация процесса обучения в основной школе на основе гендерного подхода : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / Ж.А. Старовойтова. – Омск, 2007. – 204 с.
10. Уледов А.К. Структура общественного сознания: теоретико-социологическое исследование / А.К. Уледов. – М. : Мысль, 1968. – 324 с.
11. Egalitarianism // Stanford Encyclopedia of Philosophy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://plato.stanford.edu/entries/egalitarianism>.
12. Egalitarianism // A Glossary of Political Economy Terms copyright 1994–2005. – Paul M. Johnson [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.auburn.edu/~johnspm/gloss/egalitarianism>.

Дорош Г.О.

УКРАЇНСЬКИЙ МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ: СИНТАКСИЧНО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

На сучасному етапі розвитку освіти пріоритетними визначаються принципи гуманізації, співпраці вчителя й учня, креативності, гнучкості, динамічності, що реалізується в мовній підготовці.

Завдання вчителя – сприяти підвищенню культури мовлення, яка є показником рівня культури думки, а щоб говорити і писати правильно, треба вміти добирати в конкретній ситуації спілкування найвдаліші, найдоречніші мовні засоби.

Метою статті є з'ясування формально-граматичних особливостей та функціонально-семантичних різновидів конструкцій ввічливості як особливого типу етикетних висловлювань.

Висвітленню проблеми етикетних конструкцій у сучасному мовознавстві присвятили свої праці Н. Гуйванюк, С. Богдан, Л. Булаховський, Н. Журавльова, Б. Лаврін, В. Литовченко, Л. Мацько, І. Слинько, О. Шахматов, Л. Щерба.

Слід наголосити, що формування мовленнєвого етикету неможливе без живого спілкування з іншими людьми. При цьому в школі мовленнєве спілкування виступає і як спосіб навчання, розвитку та виховання, і як предмет безпосереднього опанування. Тому важливим є зміст дидактичних матеріалів, які добираються для обговорення.

З огляду на це, особливе навчально-виховне значення мають високохудожні тексти. На уроках мови з метою розвитку навичок культури спілкування як дидактичний матеріал варто використовувати ті культурнозначущі матеріали, у яких описано комунікативні ситуації з повсякденного життя.

Етикетне висловлювання має загальний спонукально-побажальний характер і реалізується дієслівними та іменними структурами. Основним засобом вираження спонукально-побажальних відношень в етикетних висловлюваннях є форма наказового способу самостійного дієслова чи (частіше) дієслова-зв'язки в іменному складеному присудку. Наприклад: Прощайте! Даруйте! Простіть! Будьте здорові! Бувайте здорові! Йдіть здорові! Залишайтеся здорові! та ін. Другим засобом вираження етикетних висловлювань є перформативне дієслово у формі дійсного способу теперішнього часу першої особи однини чи множини. Наприклад: Вітаю! Дякую! (Вітаємо! Дякуємо!).

До дієслівних структур етикетних висловлювань належить висловлення, побудовані за схемою односкладних означено-особових речень з головним членом у формі наказового способу дієслова другої особи однини чи множини (типу: Здрастуй! (Здрастуйте!); Прощай! (Прощайте!); Даруй! (Даруйте!); Вибач! (Вибачте!)).

Оскільки конструкції мовленнєвого етикету – це стереотипні одиниці спілкування в рекомендованих суспільним етикетом ситуаціях, то для з'ясування їх реченнєвих параметрів потрібно враховувати особливості комунікативної реалізації.

Комунікативна ситуація ввічливості та загальна побажальна семантика:

– *привітання*: Вітаю з неділею! – “З неділею!”; Бажаю доброго ранку! – “Доброго ранку!”; Засвідчую вам моє шанування! – “Моє шанування!”;

– *прощання*: Прощаємось до (наступного) побачення! – “До побачення!”; “Бажаю доброї ночі!” “Доброї ночі!”.

Етикетні висловлювання супроводжуються своєрідною, тільки їм властивою побажальною, доброзичливою інтонацією. Таким чином, у системі формул ввічливості, відповідно, визначено десять різновидів етикетних висловлювань: привітання, подяка, вибачення, люб'язності, прощання, запрошення, побажання, благословення, віншування (поздоровлення) і прихильності.

На синтаксичному рівні етикетні висловлення мають найрізноманітнішу будову.

У дієслівних побажально-спонукальних етикетних висловлюваннях вживають предикати:

– *вибачення*: “вибачай” (“вибачте”); “пробач” (“пробачте”); “даруй” (“даруйте”); “не гнівайся” (“не гнівайтесь”); “не ображайся” (“не ображайтеся”); “не прогнівайся” (“не прогнівайтесь”);

– *люб’язності*: “зроби (зробіть) ласку”; “вчини ласку”; “скажи мені на ласку”; “явіть милість”; “зробіть милість”; “скажіть на милість”; “бійся (бійтеся) Бога”; “май (майте) Бога”; “змилуйся (змилуйтеся)”; “скажіть на милість Бога”;

– *запрошення*: “приходьте” (“приходь”); “проходьте”; “заходьте” (“заходь”); “зайдіть” (“зайди”); “завітайте” (“завітай”); “сідайте” (“сідай”); “частуйтеся”; “снідайте”; “вечеряйте” (“вечеряйте”) тощо.

Функціонують етикетні висловлення:

побажання: “Живіть з Богом!”; “Живіть мирно!”; “Живіть в добрі та здоров’ї!”; “Живіть у добрі та злагоді!”; “Дай же Боже!”; “Пошли Боже!”; “Даруй Боже (Господи)...”; “Поможи, Боже!”; благословення: “Йдіть з Богом”; “Благослови, Боже!”; “Дай, Боже, в добрий час”.

Окремою синтаксичною одиницею вважаємо діалогічні єдності, що складаються з реплік мовця та реплік-відповідей співрозмовника. Такі діалогічні єдності функціонують передусім у ситуаціях ввічливого спілкування при привітаннях та прощаннях. Репліка-відповідь може дублювати репліку мовця або ж бути синонімічною до неї. Факультативною виявляється діалогічна єдність у ситуації подяки та вибачення, наприклад: – Дякую. – І вам дякую; – Дякую. – Немає за що дякувати; – Вибачте. – Немає за що вибачатись. Дуже часто такі діалогічні єдності виражають взаємоподяку, взаємовибачення чи взаємовіншування: – Віншую Вас з Новим роком! – І ми Вас віншуємо. – Дякуємо. – Навзаєм!

Стилістичний аспект функціонування етикетних висловлень пов’язаний з категоріями експресивності та конотації, а також з тими факторами, які зумовлюють емоційно-афективні вияви комунікації. Наприклад, конструкції привітання типу “Моє шанування” належать до рідковживаних і містять певний стилістичний колорит (від високого до низького стилю), проте є стилістично нейтральними щодо етикетного висловлення “Моє шануваннячко”, позначеного додатковою емоційністю та експресивністю.

Функція етикетного висловлення по-різному виявляється в стилях усного розмовного, художнього та епістолярного стилів.

Аналіз синонімічних рядів конструкцій мовленнєвого етикету, виділених відповідно до їх функціонально-семантичних типів, виявив різноманітну стилістичну диференціацію. Наприклад, серед етикетних висловлень вибачення (типу: Вибачте! Вибачайте! Пробачте! Даруйте! Даруйте на слові! Перепрошую! Прошу вибачення! Не гнівайся! Не іритуйтесь! Не бануйте! та ін.) найбільш поширеними є “Вибачте! і Пробачте!”. Формула “Вибачте на слові!” пов’язана з експресією мовлення. Етикетні висловлення “Прошу пробачити!” та “Прошу вибачити!” позначені відтінком офіційності, а “Не гнівайся!” (Не гнівайтесь! – відтінком розмовності. Етикетні висловлення “Не іритуйтесь!” (не дратуйтеся, не сердьтеся) та “Не бануйте!” (не гнівайтесь), зафіксовані у функції етикетних формул вибачення у творах Ю. Федьковича, мають вузьколокальний вияв. Це стоєть також етикетних вислові “Не беріть за зле” та “Не візьміть за зле!” про-

те останнім часом вони, за нашими спостереженнями, все більше утверджуються в сучасному усному розмовному літературному вживанні.

Комунікативно-прагматичні характеристики етикетних висловлень відображають вікові традиції українського етикету. Вони пов'язані з ситуацією спілкування, з умовами, часом спілкування, учасниками спілкування тощо.

До комунікативно-прагматичних характеристик етикетних формул ввічливості зараховуємо участь у ситуації прощання різних супроводжувальних невербальних знаків (потиск руки, поклони, поцілунки, обійми тощо). У писемному мовленні вони входять не тільки до загального опису ситуації прощання, але й стають компонентами етикетних висловлень. Наприклад, серед формул прихильності, особливо поширених в епістолярному стилі, фіксуємо такі конструкції: “Земний уклін!”, “Доземний уклін!”, “Низький поклін!”, “Поклін у пояс!”, “Поклін за поклін!”, “Шлю глибокий поклін!”, “Засилаю уклін!”, “Кланяюся низьким поклоном!”, “Кланяюся всім!”, “Кланяюсь до Вас добрим здоров'ям!”, “Тисну руку!”, “Міцно стискаю руку!”, “Обнімаю і цілую!” та ін.

На нашу думку, на сучасному етапі помітні не тільки деякі негативні тенденції щодо спрощення мовленнєвого етикету (особливо в молодіжних колективах), але й позитивні тенденції до розширення системи форм ввічливості, реанімації деяких застарілих формул, характерних ментальності українців та збагачених локальними елементами.

Отже, український мовленнєвий етикет – це система спеціально призначених формул ввічливості, яка склалася у процесі історичного розвитку народу, відображає особливості мовної свідомості, основні риси ментальності, зокрема такі, як доброзичливість, толерантність, щирість, прихильність, люб'язність.

У комплексному дослідженні конструкцій мовленнєвого етикету важливий кожен з аспектів. Вони взаємодоповнюють один одного, визначають перспективу подальших наукових узагальнень лінгвістичного статусу етикетних висловлень.

Конструкції мовленнєвого етикету становлять систему різноманітних синтаксичних побудов, які мають різну структуру, семантику, функціонують як окремі етикетні висловлення, побудовані за зразком іменних та дієслівних речень, мають відповідну модальність та інтонацію або входять до структури більш складних синтаксичних побудов – складносурядних, складнопідрядних, складних безсполучникових речень чи ускладнених (з різними типами зв'язку), а також дискурсивних висловлень та діалогічних єдностей.

Висновки. Отже, учитель початкових класів зможе успішно навчити дітей, якщо сам володітиме глибокими знаннями рідної мови, буде взірцем для учнів у культурі усного і писемного мовлення.

Справжній учитель повинен багато знати і вміти. Він повинен сам досконало володіти основними формально-граматичними ознаками етикетного висловлювання.

Актуально звучить і думка А.П. Чехова: “...для інтелігентної людини погано говорити мало б вважатися такою самою непристойністю, як не вміти читати і писати, і у справі освіти й виховання навчання красномовству слід було б вважати обов'язковим” [4].

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. – К. : Академія, 2004.
2. Етикетні вислови в художніх творах та епістолярній спадщині / О. Кобилянської // Науковий вісник Чернівецького університету: Слов'янська філологія. – Чернівці, 1999. – Вип. 58–59.

3. Синтаксична природа формул подяки // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 97–100.

4. Чехов А.П. Сочинения / А.П. Чехов. – 1893. – Т. VII. – С. 499–450.

ДЯЧЕНКО М.Д.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ДІАЛОГУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ

Спілкування – найважливіша особливість журналістської праці, адже журналіст – “професія підвищеної мовної відповідальності” [8, с. 9], вона належить до типу “людина – людина”, що підкреслює першочерговість і принципову значущість комунікативних ознак.

Характерною рисою журналістської майстерності є наявність особистісних рис, які забезпечують взаємодію, налагодження контактів, взаєморозуміння між людьми, організацію спільної діяльності. У професійному спілкуванні “журналіст, який найчастіше виступає адресантом, залишається активним у будь-якій ролі: він – комунікативний лідер” [8, с. 11].

Для студентів спеціальності “Журналістика” спілкування, вміння взаємодіяти з іншими людьми є найважливішим критерієм інтерсоціальних здібностей, необхідних для майбутньої професії. Вміння вести бесіду, спрямовувати її в належне русло, змінювати її напрямок і вектор руху створюють необхідні умови для діалогу.

Як зазначає журналістикознавець З. Смелкова, “уміння прочитувати мовленнєву ситуацію, розуміти співрозмовника – нести підвищену мовленнєву відповідальність за спілкування – є не менш важливим для нього, ніж вільне володіння предметом мовлення. Уміння коригувати мовленнєві події, вибираючи оптимальний варіант результативного спілкування, треба розглядати, як важливу рису професії журналіста” [8, с. 11]. Але виробити такі навички можна, лише опанувавши теорію й набувши необхідного практичного досвіду.

Сучасний діалог стає особливо актуальним як логічна форма творчого мислення, як “засіб подальшої інтенсифікації соціального прогресу” [1, с. 5].

Проблему діалогу як важливу складову комунікації в різних сферах людського життя, галузях науки та професійної діяльності, зокрема в журналістиці, досліджували С. Амеліна, М. Бахтін, В. Берков, М. Гетьманець, Л. Губерський, В. Іванов, М. Кім, Т. Колбіна, Л. Лазарєв, О. Лисоченко, Т. Матвєєва, Г. Мельник, О. Михайлюта, А. Москаленко, П. Павлюк, В. Пельт, Є. Прохоров, Л. Світич, О. Тертичний, М. Тузова, В. Ученова, Д. Чубата, Я. Яскевич та ін.

Мета статті – висвітлити окремі аспекти формування культури діалогу як важливої складової комунікативної компетентності у професійній підготовці майбутніх журналістів.

Щоб стати справжніми фахівцями в галузі соціальних комунікацій, студенти повинні глибоко вникнути в сутність поняття “діалог”, порівняти його тлумачення не тільки в теорії й методиці журналістики, а і як загальнонаукового терміна.

Що ж таке діалог? Існують різні погляди на його визначення: діалог – “двобічне мовленнєве спілкування, яке виражається в обміні репліками-висловлюваннями, пов’язаними між собою змістовно і формально” [5, с. 160], “найприродніший засіб спілкування” [6, с. 85].